

ADATTÁR.

Az Életképek szerkesztőváltozása 1847-ben.

A FRANKENBURG Adolf szerkesztésében megjelent Életképek a mult század negyvenes éveinek közepén a legnívósabb és legnépszerűbb szép-irodalmi divatlap volt. Előfizetőinek száma meghaladta két vetélytársának a Honderűnek és a Pesti Divatlapnak előfizetőit együttvéve. Nemcsoda, hogy ezek szerkesztői nem a legjobb szemmel nézték az Életképeket, de míg VACHOT, a Pesti Divatlap szerkesztője beérte a lapja hasábjain indított toll-harccal, addig PETRICHEVICH HORVÁTH Lázár, a Honderű szerkesztője a támadó cikkek mellett veszedelmes hírért is költötte az Életképeknek. Nem mulasztott el egyetlen alkalmat sem, hogy az Életképeket mint az ellenzék orgánumát ne emlegesse és saját lojális működését ki ne emelje. Nem lehetetlen, hogy ép az ő híresztelése emelte az Életképek fontosságát a hivatalos körök szemében.

Bár a politikai hírek közlése az összes szépirodalmi lapoknak szigorúan tilos volt,¹ tagadhatatlan, hogy e lapoknak mégis volt bizonyos politikai színezetük, melyet részben maguknak a munkatársaknak felfogása, másrészt a napi események tárgyalásának módja adott meg. Így az akkori közvélemény a Honderűt konzervatív, a Pesti Divatlapot és Életképeket ellenzéki szelleműnek tartotta s hogy ez a vélemény indokolt volt, ahhoz elég az Életképekben egy-egy *Mi hír Budán?* vagy egy *Darázsok* c. rovatot elolvasni és nem meglepő, ha e korban, mikor a kormány minden áldozatra hajlandó volt a magyar sajtó kedvező befolyásolása érdekében, az Életképek is szemetszűrt és megszüntetésére megindult az akció.

Ennek a kedvező körülmények között megkezdett akciónak az a kormány szempontjából kétes értékű eredménye lett, hogy FRANKENBURG 1847 nyarán kénytelen volt lapja szerkesztőségét JÓKAI Mórnak átadni.

Erről a szerkesztőváltozásról FRANKENBURG maga is terjedelmesen megemlékezik emlékirataiban,² mint ő írja: «föl kell jegyeznem némely felőlem táplált balvélemények eloszlatására az irodalom történetéből egy

¹ V. Ö. FERENCZY József: A magyar hírlapirodalom története Budapest, 1887 441. l.

² FRANKENBURG: Emlékiratok III. k. Pest, 1868.

időszakot, mely a marcius előtti idő és hatalom történetére nézve is nem csekély adatul szolgál». ¹

Elbeszélése, ha egyes helyeken erősen ellentmond is az Életképek sorsáról tárgyaló hivatalos iratoknak, nagyjában fedi a tényeket és értékes adatokat közöl a tárgyalások menetéről Frankenburg és az ellenzék több jelentős embere, főleg Kossuth között.

Az Életképek megszüntetésére irányuló akció 1846 augusztusában indult meg, FRANKENBURG szerint azzal, hogy HORVÁTH Lázár felkeresvén FRANKENBURGOT azt az ajánlatot tette «felsőbb meghatalmazásból», hogy 4000 forintért mondjon le az Életképek privilégiumáról. Következő nap állítólag KANICZ Manó 8000 forintot ajánlott FRANKENBURGNAK, ha privilégiumát egy divatlap indítására átengedi. Néhány nap mulva HORVÁTH Lázár újabb követének FRANKENBURG — állítása szerint — azt a választ adta, hogy amennyiben szellemi befolyása lapjára biztosítva marad, hajlandó az ajánlatot elfogadni. ²

Hogy tényleg megvolt-e ez a KANICZ-féle ajánlat és ha igen, összefüggésben volt-e a HORVÁTH-tól közvetített akcióval, mint FRANKENBURG állítja, nem lehet eldönteni. Bizonyos az, hogy a 8000 forintos ajánlat sehol sem szerepel hivatalosan és az is tény, hogy APPONYI György másodkancellár augusztus 26-án hivatalos útra tereli az Életképek ügyét, amit aligha tett volna, ha FRANKENBURG az abban közölt feltételekhez hozzájárulását meg nem adja.

APPONYI a nevezett kelttel u. i. jegyzéket intézett KÜBECKhez, az udvari kamara elnökéhez, melyben értesíti, hogy az Életképek szerkesztője PETRICHEVICH HORVÁTH Lázárral, a Honderü szerkesztőjével folytatott bizalmas tárgyalások szerint hajlandó 1100 előfizetővel rendelkező lapját 5000 forint és 50 arany kifizetése ellenében a Honderü szerkesztőjével kötendő formális és jogerős szerződés alapján megszüntetni és jelentős írói képességeit annak lapjában és a kormány szellemében kamatoztatni. A szépirodalmi lap megszüntetése érdekében kért áldozatot a kancellár részletesen indokolja: Alkotmányos országokban a politika nem korlátozódik az üléstermekbe, hanem áthatol a társasélet minden legapróbb részletébe, minden társadalmi érintkezésbe és egyesületbe s így a szépirodalmi lapok is, melyek a társadalmi élet minden jelenségére kiterjeszkednek, politikai irányt és színezetet nyernek, mit a legtökéletesebb cenzura sem tudna elfojtani. Ezek hatása pedig annál veszedelmesebb,

¹ FRANKENBURG: Id. m. 183.

² FRANKENBURG: Id. m. III. k. 188 és köv. II.

mert nemcsak a művelt és politikával különben is foglalkozó közönség veszi kezébe, hanem mindenki, kevésbé művelt emberek, nők és az ifjúság is, akik szórakozást keresnek és észrevétlenül politikai elveket szív-
nak be. Az Életképek megszüntetésével az ellenzék kezén egy politikai lap (a Pesti Hirlapot érti) és az alig 400—500 előfizetővel rendelkező Pesti Divatlap maradna, míg a kormányt két magyar (Budapesti Híradó és Nemzeti Ujság) és egy német (Pester Zeitung) politikai lap és a Honderü támogatja. Ezt az eddig is aránylag kedvező helyzetet a konzervatívok áldozatkészsége teremtette meg — némi kormánytámogatással, de a magánosok eljutottak teljesítőképességük végső határához, az Életképek megszüntetését, bármily kívánatos is az — saját erejükből nem képesek keresztülvinni. Kéri KÜBECK hozzájárulását tervéhez, mely aránylag olcsón egy veszedelmes orgánumtól szabadítja meg a kormányt.¹

KÜBECK nem soká késett a válasszal, aug. 28-án biztosítja az 5000 forintot és 50 aranyat az uralkodó hozzájárulásának esetére.²

APPONYI szept. 1-eji előadásában terjesztette az ügyet az uralkodó elé a KÜBECKnek kifejtett indoklással, hangsúlyozva még a sajtó megnyerésének fontosságát a közelgő országgyűlésre való tekintettel. Az előadást KOLOWRAT véleményezte szept. 23-án s az adott körülmények között hasznosabbnak vélte a lap megvételét, mint a koncesszió megvonását s a szept. 26-án kelt rezolúció a szükséges titoktartás terhe mellett jóváhagyta APPONYI indítványát.³

Míg az aktaváltás folyt, FRANKENBURG már megegyezett az ellenzékkel vagy mint APPONYI egy későbbi jegyzékében írta a FRANKENBURG és HORVÁTH Lázár között megállapított határidő elmúlt.⁴ Szeptember elején FRANKENBURG már tárgyalásban volt az ellenzékkel, mely ugyancsak értékes orgánumának tekintette az Életképeket. Amint ugyanis az Emlékiratokban közölt szept. 4-iki KOSSUTH levélből kitűnik, a tárgyalások folyamán még arról is szó volt, hogy FRANKENBURG a kormánytól felajánlott összeget az ellenzékétől kapja meg. Ez azonban meghiúsult azon meg gondoláson, hogy FRANKENBURGTól megvonhatják a lapengedélyt s akkor hiába dobtak ki 4000, hihetőleg 5000 forintot.⁵ A további tárgyalások egy szept. 10-én

¹ Orsz. Levéltár. Kanc. eln. 1846: 752. sz.

² Kanc. eln. titkos 1846: 235. sz.

³ Bécsi Áll. Levéltár. M. K. A. 1846: 1694 sz. — SCHLITZER Hanns: Aus Österreichs Vormärz III. Ungarn, 144—145 l. érinti ezt az akciót olyan formában, mintha tényleg eredményes lett volna.

⁴ Kanc. eln. titkos 1847: 12. sz.

⁵ FRANKENBURG: Id. m. III. k. 193. l.

kelt szerződéshez vezettek egyrészt FRANKENBURG, másrészt gr. BATTHYÁNY Kázmér, KOSSUTH Lajos, gr. RÁDAY Gedeon, PULSZKY Ferenc és gr. TELEKY László között, melynek főbb pontjai:

FRANKENBURG egy jóváhagyott programm szerint szerkeszti lapját és amennyiben ezt hivatalával összeférhetetlennek itélnék előljárói, hivatalát feláldozza.¹

Ha hivatalát elveszti és az előfizetők száma nem haladja meg az ezret az alulírottak fizetnek a szerkesztőnek évi 400 forintot. Ezernél több előfizető mellett csak annyit, amennyi a jövedelemtöbbletet 400 frttá kiegészíti.

Ha a lap a jelenlegi 2000 frt jövedelemnél többet hoz, akkor 2400 frtig a jövedelem FRANKENBURGÉ, de az ezen túlemelkedő összeg tőkésítendő, addig míg évi 400 frt 6% kamatnak megfelelő 6666 frt 40 kr. tőke össze nem gyűlik. A tőke kamatja FRANKENBURGOT illeti meg, míg a lapot a kívánt szellemben szerkeszti.

Ha az Életképek privilégiumát a kormány visszavonja, vagy ha az előfizetők száma annyira csökken, hogy a lap nem tarthatja fenn magát, az aláírók évi 600 frtot fizetnek, míg a szerkesztő ismét megfelelő jövedelemhez nem jut, ha a 6666 frt 40 kr. addig nem gyűlt össze. Ha összegyűlt, akkor a tőke FRANKENBURG tulajdonába megy át.

FRANKENBURG halála esetében a tőke, akármennyi is az, a családot illeti.²

FRANKENBURG a kívánt programmot elkészítette és ebben említi meg azt a megállapodást is, hogy RÁDAY a Nemzeti Színház hivatalos organumává fogadta az Életképeket.³ Nem csoda, hogy ezek után FRANKENBURG kedvezőtlenül fogadta a HORVÁTH Lázártól közvetített ajánlatot s jövedelme biztosítva lévén azon igyekezett, hogy a hivatali élet kötöttségétől megszabaduljon. KOSSUTH azonban kikötötte, hogy állásáról lemondania nem szabad, hanem várja meg elbocsátását. A magyar kamara elnöke, SZÉCHEN pedig a «feltűnés elkerülése» érdekében nem akarta elbocsátani, hanem lemondását követelte. Ez lehet körülbelül a valóság FRANKENBURG erre vonatkozó elbeszélésében; elkedvetlenítéséhez hozzájárulhatott az is, hogy az Életképek jelentősebb fellendülése elmaradt.⁴

Ezek a körülmények vihették arra, hogy újlag összekötöttést keresett APPONYIHOZ. Ez sikerült is neki, mert APPONYI 1847 január 12-én újabb jegyzéket intéz FRANKENBURG érdekében KÜBECKHEZ, melyben ismertetvén

¹ FRANKENBURG kamarai tisztviselő volt.

² FRANKENBURG: Id. m. III. k. 197—203. l. A szerződés egész terjedelmében közölve.

³ Id. m. III. 195—6 és Életképek 1846 okt. 24-iki sz.

⁴ FRANKENBURG: Id. m. III. k. 206—210. l.

az Életképek újabb sorsát, elmondja, hogy FRANKENBURG pártfogását kérte szorult helyzetében. Mint családosi tisztviselő, képtelen fizetéséből megélni, lapja tekintélyes jövedelméből tartja fenn családját, az ellenzékhez csak a szükség és adott szava köti, kötöttségéből saját erejéből kiszabadulni képtelen, az ellenzéki üzelmek pedig alássák jövőjét, szívesen megszüntetné lapját és állna minden képességével és erejével hivatala szolgálatára, ha olyan helyzetbe kerülne, hogy családjával együtt nélkülözés nélkül megélhet. APPONYI maga részéről helyesnek vélné, ha FRANKENBURGOT jelenlegi minőségében számfelettinek áthelyeznék a kancelláriához, «da FRANKENBURG durch Talent, Fleiss und Kentnisse, sowie durch eine seltene Gewandheit, Correctheit und Eleganz im ungarischen Style, so ausgezeichnet ist, dass seine Anstellung bei der ungarischen Hofkanzlei als ein wahrer Gewinn zu betrachten wäre». A Bécsbe helyezéssel megválna a szerkesztőségtől s a kormány a lapmegszüntetés minden kellemetlen odiumától megmenekedne. FRANKENBURGOT pedig elvesztett nagy jövedelméért évi 600 forintos kegydíjjal kárpótolnák 5 éven keresztül az erre a célra előirányzott 5000 forintból, 5 éven belül pedig bizonyára előlépne. A maradék 2000 frt pedig a Honderü segélyezésére fordítható, mely immár saját erejéből nem tarthatja fenn magát.¹ KÜBECK január 20-án járul hozzá a tervhez,² de APPONYI az ápr. 30-áról kelt előadásában a királyhoz már megváltoztatott indítványt tesz, hogy t. i. FRANKENBURG az időközben megürült kancelláriai fordítói állásra neveztessek ki 600 forint évi fizetéssel és 120 frt lakbérrel. Kiegészítésül pedig 5 éven át az 5000 frtból 280 frtot, összesen 1400 frtot kapjon, az 50 aranyat pedig költözési segélyként utalják ki neki. Mivel pedig az ellenzék üzelmei és az Életképek fennmaradása odáig vitték a dolgot, hogy a kormánytámogató Honderü teljesen tönkrement, a maradék 3600 forintból 1600 térítettessék meg APPONYI-nak, melyet ő maga adott további intézkedésig a Honderü szerkesztőjének, hogy a lap megjelenésében fennakadás ne legyen, a 2000 frtot pedig július elsején utalják ki HORVÁTHNAK egyszersmindenkorra szóló segélyként. Végül még arra kéri APPONYI a királyt, hogy bár az állás betöltése a kancellária hatáskörébe tartoznék, az uralkodó nevezze ki FRANKENBURGOT, mert APPONYI a kinevezés politikai háttérét nem publikálhatja, enélkül pedig bizonyára kebelbeli tisztviselők jönnének tekintetbe.³ KOLOWRAT ismét helyesli az indítványt, «als eine politisch begründete Massregel

¹ Kanc. eln. titkos 1847: 12 sz.

² Kanc. eln. titkos 1847: 85. sz.

³ Kanc. eln. titkos 1847: III. sz.

zur bessere Leitung des ungr. Journalwesens» és a királyi elhatározás figyelemzetteti APPONYIT, hogy a külön kabinetirattal történő kinevezés eredménye: az *Életképek megszüntése el ne maradjon*. A kinevezés ugyanazon kelttel május 16-án meg is történik.¹ Hivatalos részről most már kevés tennivaló volt hátra. APPONYI máj. 19-én értesítette KÜBECKET a megváltozott elintézésről, kérvén az esedékes összegek kiutalását.² KÜBECK június 8-án értesíti APPONYIT, hogy a kérdéses összegek a kancellár nyugtája ellenében rendelkezésére állanak.³

FRANKENBURG kinevezését megtudván még egy kísérletet tett, hogy jövőjét is biztosítsa és az *Életképek* szerkesztője is maradjon. Ellenzéki pártfogóinak azt az ajánlatot tette: «ha a szerződésileg biztosított évi hatszáz forint helyett az ennek megfelelő tőke a pesti takarékpénztárban részére azonnal gyümölcsözővé tétetnék: ... kész volnék rögtön beadni lemondásomat».⁴ A szerződő ellenzékiek nem fogadták el ezt az indítványt és a szerződést felbontották, FRANKENBURG pedig máj. 20-án letette hivatali esküjét.⁵

Különös és egyáltalán nem világos pontja az *Életképek* történetének, hogy sikerült a folyóiratnak a királynak a resolúcióban kifejezett kívánsága ellenére fennmaradnia. A szerkesztőváltozást a helytartótanács jún. 6-án jóváhagyta a központi könyvvizsgáló főhivatal felterjesztésére, mely szerint «az irodalmi téren — könyvbírálati észrevétel alá nem került kísérletei által az újabb korban ismeretessé lett JÓKAY Mór egyéniségét illetőleg semmi oly körülményről, mely miatt az ismételve említett «*Életképek*» című szépirodalmi lap szerkesztősége elvállalásában akadályoztatnék tudomása nincsen».⁶ Egyebütt pedig semmi nyoma nincs az erre vonatkozó tárgyalásoknak. FRANKENBURG szerint SZÖGYÉNY László alkancellár hathatós közbenjárása mentette meg az *Életképeket*.⁷ Hogy mivel indokolta FRANKENBURG a lap fennmaradásának szükségességét, azt nem említi. Valószínűleg szerződésének felbontására és súlyos anyagi veszteségére hivatkozhatott — erre mutat JÓKAY szép és tartalmas, de emellett igen óvatos és itt-ott

¹ Bécsi Áll. Levéltár M. K. A. 1847: 941. sz. A kanc. resolúció máj. 15-én kelt.

² Kanc. eln. titkos 1847: 111. sz.

³ Kanc. eln. titkos 1847: 138. sz. mellette FRANKENBURG júl. 3-án kelt nyugtái az 50 aranyról és 140 frt segélyről és APPONYI júl. 11-iki nyugtafogalmazványa az egész összegről.

⁴ FRANKENBURG: Id. m. III. 231. l.

⁵ FRANKENBURG: Id. m. III. 234. l. és kanc. 1847: 9123. sz.

⁶ Helytt. 1847: 24057. sz.

⁷ FRANKENBURG: Id. m. III. 232. l.

kétfélekép is magyarázható beköszöntője,¹ valamint FRANKENBURG bécsi önéletrajzának egy részlete.² Emellett pedig bizonyára ügyesen bánt tárgyalásai folyamán a varázsigevel, mellyel a kilencvenes évek óta több mint 50 éven át a sajtó terén minden rendelkezést meg lehetett enyhíteni, hogy ez az intézkedés «kínos feltűnést fog kelteni».

Az Életképek kiadói joga FRANKENBURGÉ maradt és évi 1200 ft jövedelmet biztosított neki, hatszázat JÓKAITÓL és hatszázat HECKENASTTÓL. A márciusi napok után HECKENAST a megváltozott sajtóviszonyokra való tekintettel felmondott³ és pedig úgylátszik azonnali hatállyal, mert az 1848 márc 23-iki számon már nem szerepel FRANKENBURG neve. A lap 1848 végéig jelent meg.

GORIUPP ALISZ.

Adatok Frölich János, Frölich Dávid és Serédi János irodalmi munkásságához.

A Szepesség XVII. századi nagy polyhistora, FRÖLICH Dávid írói készségét valószínűen atyjától, FRÖLICH Jánostól örökölte. Mivel azonban SZINNYEI írói lexikonának F. kötete a *Régi Magyar Könyvtár* 3. kötetének megjelenése előtt látott napvilágot, FRÖLICH János kimaradt SZINNYEI nagy művéből. Nem lévén érdektelen figyelemmel kísérni egyes írói hajlamú családok működését, megkíséreltem összeállítani a szétszort irodalmi adatokból FRÖLICH János életének és irodalmi munkásságának vázlatát.

FRÖLICH János ifjú koráról sajátkezű feljegyzést olvashatunk a wittenbergi egyház lelkészavatási jegyzőkönyveiben. Eszerint FRÖLICH Gergely szalóki pap fia volt. Iskoláit részben Késmárkon «Gabelmannus Megalopolitanus», részben Lőcsén «Martinus Sturmius» alatt végezte. Lőcséről atyja falujába, Szalókra került iskolamesternek 1588-ban. Mikor atyja meghalt, Szalók község THURZÓVAL, a szepesi gróffal egyetértésben őt hívta meg atyja örökébe. Ekkor ment ki Wittenbergbe, hogy magát lelkésszé avattassa. A vizsgát a prorektor elnöklete alatt sikerrel kiállta s 1591 január 30-ikán a wittenbergi városi templomban lelkésszé avattatott.⁴

FRÖLICH János atyja, Gergely is szerepet játszó egyén volt, aki 1550-ben

¹ Életképek 1847 jun. 5-iki szám.

² FRANKENBURG: Bécsi Élményeim. 29—30. l.

³ FRANKENBURG: Bécsi Élményeim. 97. l.

⁴ *Wittenberger Ordiniertenbuch*. Kézirat a wittenbergi egyházi levéltárban. Részben kiadva STROMP-RÓNAY: M. Evang. Egyháztört. Emlékek. 1905. (101—102. ll.) Sajnos az 1815-ig terjedő kézirat 1610-től kiadatlan. A kiadatlan részben még 28 magyar lelkész önéletrajzát találtam meg.